

URBARIA ET CONSCRIPTIONES

UC 119 : 6

1592

Egykorú másolat, másolási hibákkal, kihagyásokkal.

Urbarium seu consignatio. **A győri püspökség teljes vagyonállagának – beleértve a győri, szombathelyi és keszői várbirtokokat is** – **urbarialis összeírása**, abból az alkalomból, hogy Kuthassy János lett a győri püspök. Készítették a püspökség ez alkalomra felesketett officialisai 1592-ben. Közelebbi dátum nélkül. Bár a másoló – az igen fordulatos, érdekes anyagból – igyekezett pontosan másolni, de azokat a szövegrészeket, melyeket nem tudott elolvasni, egyszerűen kihagyta, illetve megfelelő számú betűhelyet hagyott ki ott, ahol egy-két szót nem tudott elolvasni, s nagyobb mezőket ott, ahol összefüggő szövegrészeket nem tudott megfejteni; így legalább a hiányok megállapíthatók.

Győr:

Az urbárium készítői először a győri püspöki curiat kerítik sorra: A püspöki rezidencia egy curia nobilitarison települt, a győri vár fundusán. Ezen a curia nobilitarison épült épületek korábban csak a tiszttartók számára szolgáltak lakásul, de az utóbbi időben, mióta a várbeli régi püspöki épületeket a várkapitányok használják, maguk a püspökök is ezekben laknak. – S az összeírók itt nyomban a püspökség egyik jogsérelmére hívják fel a figyelmet, mely még további vizsgálatra szorul: régente mind a várépület, mind pedig a várbeli templomtól a mostani fürdőépületig felépült házak püspöki funduson létesültek. E házakat most katonák lakják, akik azonban a fundusért semmiféle szolgáltatást nem teljesítenek, s nem szándékoznak a jövőben sem teljesíteni. A többi polgár pedig a győri káptalan fundusán lakik, s most már azok sem akarnak semmit sem szolgáltatni, de legalább fuvaroznak a káptalannak. Az is jogsérelmet jelent a püspöknek, hogy e polgárok felett a káptalan gyakorolja a joghatóságot. – Egyébként a polgárok kötelesek a várbeli őrkatonaság tüzelőfa szükségletéről gondoskodni, mégpedig Szt. Márton és Szt. György napja közötti időben (november 11-től április 24-ig), azaz a téli félévben. Van továbbá egy külön kijelölt helyiség, melyet kötelesek a püspökség számára állandóan fával megtöltöten tartani a püspöki jobbágyok. – A curia tartozékai: két db. rét Börcs possessio határában (200 kaszásnyi). – A curiahoz tartozó Királyfölde nevű szántóterületet – szintén jogtalanul – a várbeli katonaság foglalta le, és műveli saját javára. – A Rába 2 hídján vámot szednek a püspökség részére. A 2 hidat eleddig a püspökök tartatták karban, mégpedig fizetett mesteremberekkel. (Az iratban néhány főbb vámtételről taxatív felsorolás is van.) Az összeírók a vámmal kapcsolatban megjegyzik, hogy a győri káptalan jobbágyai – jól lehet a káptalannak egyebütt is ki kell fizetniük a hídvámot – ezeken a püspöki hidakon sem boraik, de különösen eladás céljából igen gyakran Bécsig is elhordott állatbőr-rakományaik után sem hajlandók a vámot megfizetni. A vámszedőt, mielőtt funkciójába lépne, felesketik; minden szombaton köteles a tiszttartóval elszámolni, s a vámbevételt az uradalmi pénztárába befizetni. – Évente 3 országos vásár van: nagyhét szerdáján, úrnapiján és kisasszony napján (szeptember 8.); ilyenkor a sószállítmányoknál minden 100 kős só után 1 kő a vám. Egyébként e vásárok alkalmával bármilyen más áruval megrakott szekér után 1 garas, azaz 4 den. a vám, kivéve a nyersbőrrakományokat, mert azok után a szokásos taxa szerinti vámot kell kifizetni az országos vásárok alkalmával is. Az országos vásárok idején a vám egyben helypénz is, s ez a jövedelem teljes egészében a földesúré.

Révfa alias Tőkefa:

Subditusok névjegyzéke az alábbi adatokkal: a) egésztelkes jobbágyok; b) pázsitzsellérek („inquinilini cespitales”); c) „cespitales”; d) más házában lakó zsellérek; (Ebben a csoportosításban csak a nevüket közlik.) – Külön megemlíti az urbárium két liberintust. Az egyikük azon a címen kapott szabadságot, hogy egy könnyű kocsival állandóan készen kell állnia (=”ut praesto sit Reda

leuj”) a püspök szolgálatára. Ez ez a, libertinus most már nemesi előjogokat vindikál magának. A másik mielőtt révén lett, az egészszelkes jobbágyokra kötelező szolgáltatásokat teljesítette. Most már csak a rév karbantartása, kezelése a kötelessége. – A subditusok szolgáltatásai: Censust nem fizetnek. Helyette minden nap adnak a révhez 6 embert. A révátkelőhely jövedelmének 3/4 része a püspöké, 3/4 része a révfalui lakosoké. De teljes egészében az övék az a vámjövedelem, amely az ún. „posta-dereglye” rakományai után folyik be. A révész szombatoként köteles elszámolni a provizorral a révjövedelmet. A nagyobb komphajót a püspök veszi meg, a két posta-dereglyét azonban a falubeliek vásárolják (amikor ti. már újat kell a régi helyett venni). – A malmokról: A Duna mindkét partján levő malmok a püspöknek adóznak. Éspedig: minden malom gazdája évi 1–1 Ft adót fizet a püspöknek. A püspök saját jobbágyai – ha malmot járatnak is – ez alól a 2 Ft alól mentesek. Ezt a kiváltságot mostanában maguknak vindikálják a malmokat ez idő szerint ténylegesen használó – illetve sok malmot használó – várbeli császári katonák is. – Az allodiális kertről: A falubeli allodiális kertet, melyben lugasszőlő és gyümölcsfák vannak – van benne egy kertészház is – a subditusok özvegyei gyomlálják, de a férfiak végzik benne a kapálási munkákat, s ők tartják karban a kert utait is. – Robotjuk: A telkes jobbágyok kaszálják a püspöki réteket, elvégzik a gyűjtést is; továbbá: három napon át – más falubeliekkel együtt – borfuvarozást is kötelesek végezni. – A gyalogszeres jobbágyok és a zsellérek szénát kalangyáznak vagy gyűjtenek. Továbbá: két hajórakomány fát kötelesek lehúzni a Dunán a várfalakon őrszolgálatot teljesítő katonák számára. – A kocsmáltatás: Karácsonytól Szt. Mihályig az úr borát mérik. Az összeíróknak azt vallották a jobbágyok, hogy korábban szokásban volt az, hogy néhány hordónyi saját bort mérhettek azoknak a hiányoknak pótlására, ami a püspök borának elmeréseiből szokott adódni. (Ezzel a szokással szemben az összeírók javaslata az, hogy a püspök borának árát 1 den.-ral fel kell emelni – nem közlik azonban, hogy milyen ürmértékegységként.) – A subditusok kb. 3 éve kezdtek irtásföldeket készíteni, s most kb. 40 holdjuk van már. – Szőlőskertjeik a Sokoru nevű szőlőhegyen vannak, részben püspöki, részben káptalani, részben már földesuruk kezén levő fundusokon. – Miután szántóföldi gazdálkodást nem folytatnak (ti. telki állományú földeken), terménytizeddel nem is tartoznak. Helyette a 6 dénáros kereszténypénzt fizetik az esztergomi érseknek. (NB! Az összeírók a fenti Révfallunál közölt beosztást használva dolgozzák fel a győri várbirtok többi, oldalt jegyzett tartozék-posszessióját. Az alábbiakban csak az eltéréseket, vagy a különösen fontos és kiemelendő adatokat közlöm.)

Nagyjénő:

(Érdekes bejegyzés a címben a faluról:) „Possessio seu villa Nagy Jeneö quae fuit olim oppidum etiam moenibus circumseptum”. – A subditusok között zsellérek is vannak, kik „Coloniales (sic!) Terras habitantes, pecoribus carentes”. – Az egyik, féltelken ülő subditus az összeíráskor armalista nemesnek vallotta magát, de erre írásbeli, hitelt érdemlő bizonyítékot hozni nem tudott. – A falu topográfiai fekvéséről: „Haec possessio est sub monte Somlyo, tribus miliaribus ultra Papae praesidium, deditae Turcis”. – Censususuk: az egész sessiók után Szt. Györgykor és Szt. Mihálykor fizetendő 50–50 den. (Érdekes módon: a negyedsessiók után fizetendő census 25–25 den.) – A conscriptorok egyébként megjegyzik, hogy a zsellérek között több olyan is van, aki korábban jobbágy volt, de olyan mértékben elszegényedtek, hogy letették jobbágyi státusukat, és zselléreké lettek. – A földesúri malomban egy molnár él, akinek az apja hozta helyre a kétkövű malmot. Ezért az előző püspök bennehagyta a malomban őt, majd fiát, a jelenlegi molnárt. Az azonban már az új püspök tetszésétől függ, hogy meghagyja-e továbbra is a malom uzusában. – Az ajándékokról: Karácsonyra adnak egy kappant, egy kalácsot, egy hízlalt disznót. – Szt. Györgykor minden két félssessio ad 15 tojást, 1 sajtot, 1 dénárt és 1 oldalszalonnát –, licet iam ab aliquot annis dederint vnum porcum saginatum” – jegyzik meg a conscriptorok. – A földesúri malomnak olyan csekély volt a jövedelme, hogy az előző püspök a plébános fenntartására átadta a falunak. A lakosok továbbra is kérik az új püspöktől ezt az engedményt. – A falu határában volt egy jó halászóvíz, de ma már nincs semmi haszon belőle. – A földesúri erdőben, a provizir helyes

vadgazdálkodása nyomán, „utilis venatio fieri potest”. – A szokásos jobbágyi robotot teljesítik. – A subditusok művelik a pálosok egykori, a templom kivételével ma már romokban álló Szt. Mária Magdolna monostorának volt pertinenciális szántóföldjeit, az itt termett gabonából viszont földesuruknak, a győri püspöknek adják meg a tizedet. – A kocsmáltartásról: „Vinum propinant mensura Jauriensi, pretio vero ad arbitrium provisoris constituto”. – A Somlyó Hegy nevű szőlőhegyen levő szőlők után megadják a szőlősgazdák a hegyvámot (1 quarta szőlő után 1 urna bort), de a dézsmát is. Ugyanezt szolgáltatja az itteni néhány extraneus szőlősgazda is. – A falut dika-adó szempontjából 8 adóportával vették számba a dikátorok. – A subditusok mind gabonaféléikből, mind borukból megadják a tizedet a püspöknek, mint földesuruknak, de: „soluitur quoque pecunia Christianitatis et messis”. – A deserta szántóföldek használatáért fizetnek az uradalmi tisztartónak egy köblös gabonát. – Ezután hosszabb leírás következik a falubeli két templomról. Az egyik: a Szt. Miklós titulusára szentelt plébániatemplom, s a másik a pálosok egykori monostorához tartozott Mária-Magdolna templom. Tartozékaikat az egyház fenntartására a falubeliek munkálják, de megjegyzik, hogy a Choron család jogtalanul és erőszakkal elfoglalva tartja az utóbbihoz tartozott Barátfalva nevű praediumot.

Püspökszigete:

(NB! Ennél a falunál a másoló több helyen kihagyott az eredetiből szövegrészeket, üresen hagyva az általa meg nem fejtett szövegrészek betűhelyeit.) – A falu a Rába és a Duna közti szigeten fekszik, a győri vár közvetlen közelében; kétségkívül a püspökségé, jóllehet a sok háborús zűrzavar óta a győri vár kapitányai saját használatukra sajátították ki. – Von Salm gróf is telepített jobbágyokat 12 esztendő libertációval a faluba; ezek az esztendők már leteltek. Minthogy ezeknek a letelepülteknek szántóik nincsenek, szénakaszálással, gyűjtéssel, hordással szolgálnak, szabad költözésük, házaikat is eladhatják. – A faluban azonban a püspöknek is vannak ez idő szerint is subditusai (ezeket név szerint is megadja). Közülük tízen: „nulla seruitia prestant, sed per annj curriculum, septem centenarios faeni ad domum Episcopalem Reverendissimi dominij necessarios solvunt”. – További nyolc közülük kocsijával, ill. fogatával szolgál a püspöknek, a többiek ugyanúgy szolgálnak, ahogyan előző földesuruknak szolgáltak, jobbágyi sorban. – De vannak még olyan jobbágyok is ebben a faluban, akik – noha ősi, püspöki birtokon települtek – semmit sem szolgáltatnak a püspökségnek, utóbbinak is, de a szolgáltató jobbágyoknak is nagy kárára. – Végül itt, a szigeten a vár sok magyar és német katonája használ kisebb-nagyobb területet az ősi püspökségi földekből, de e katonák egyike sem akar még hallani sem arról, hogy bármit is szolgáltasson a püspöknek. Ezek megzabolázása az új püspök feladata lesz. Sőt: van itt a szigeten mind a magyar, mind a német katonák számára 1–1 ispotály is; ezek az ispotályok is használnak tíz jobbágyteleknek megfelelő szántóföldet és 300–400 Ft értékű kertet is.

Természetesen ezek sem térítenek, s nem szolgáltart érte a katonaság sem semmit.

Tapolcafő:

A falu a töröknek hódolt: „Haec possessio est deidtitia Turcis, soluunt Turcis pro tributo florenos 50”. – A falut egyébként néhai Draskouith püspök szállította meg jobbágyokkal, mert az ő püspöksége előtt deserta volt. Draskouith püspök ezekkel az új betelepülőkkel egyezséget kötött, melynek értelmében évente csak 6–7 Ft értékű szőnyeget kellett beadniuk a püspöknek azon kívül, hogy megadták a terménytizedet. – Kitűnő, a Tapolca folyó vizéből táplált halastó van a faluban; karbantartásában részt vesznek a subditusok is. – Eleddig nem robotoltak, mert egyezségük volt a püspökkel; de hogy az új püspök fenntartja-e ezt az egyezséget, az tőle függ. – A faluhoz tartozó egykori erdőt annyira kiirtották, hogy helye ma már inkább csak cserjésnek nevezhető. – Királyi dikát eddig nem fizettek. – A falu egykori temploma „solo est adaequata”; eddig bejártak Pápára, az ottani prédikátorokat hallgatták, de ezt most már megtiltották nekik, s földesuruk, a püspök rendelkezése szerint Vaszarra kell járniuk, az ottani római katolikus templomba. – A templomrom alól kitűnő vízű forrás fakadt fel, ennek vizét elrekesztve, halban

bővelkedő, igen jó halastavat létesítettek. Ugyanis a víz nyáron jó hideg, télen pedig kellemesen langyos.

Pinyéd:

A falubeli 27 jobbágysession ülő subditusok lényegében zsellérsorban szolgálnak, mert bár jobbágysession ülnek, szántóföldi gazdálkodást nem folytatnak, miután „sunt omnes piscatores”. – Sem censust, sem királyi dikát nem fizetnek, de nagyböjtben a püspök földesúr asztalára beszolgáltatják az általuk fogott halak 1/3 részét. – Munkával azonban szolgálnak, de csak gyalogszerben. Ennek keretében ellátják a püspök rezidenciája körüli házi teendőket; szüretkor segédkezniük kell a tizedszedők mellett; kézben fát kell felhordaniuk a püspöki rezidenciát őrizők őrhelyeinek fűtésére. – Saját fogattal ugyan nem szolgálnak, de ha sürgős ügy merül fel, akkor saját költségükön még Pozsonyig is kötelesek földesuruk javára fuvarost felfogadni. – Szt. Mihály és karácsony közötti időtől eltekintve, kötelesek egész éven át az úr borát mérni; 3 napot át kaszálnak; ugyanannyi időn át gyűjtenek. – A falu határában levő négy malomból hármat sajátjukként használnak a subditusok, semmit sem fizetnek utánuk a földesúrnak. A negyedik malom után egy győri polgár igen csekély, évi 50 den. árendát fizet a földesúrnak. Van egy ötödik malom is, de az királyi malom. A lakosoknak az a sérelme, hogy a falu határának java részét ehhez a malomhoz csatolták. – Mindenfajta halból a fogás 1/3 részét beszolgáltatják a földesúrnak. A halászattal kapcsolatban a túlnyomórészt halászatból élő subditusoknak az a panasza, hogy a Győr várabeli német zsoldosok akkor szoktak reájuk törni, amikor halásznak, s ilyenkor a zsákmány tekintélyes részét egyszerűen elhordják tőlük. De – ugyancsak a pinyédi halászok kárára és jogsérelmére – orvul szoktak halászni a püspökszigetei püspöki jobbágyok is. – Szénakaszáláskor meg Gregoroczy nemesúr szabadon, őrzés nélkül ide-oda nyargalászó ménesbeli lovai szoktak igen nagy károkat tenni szénájukban s a püspök szénájában egyaránt.

Börcs:

Az itteni subditusok is kötelesek halászni a földesúr asztalára, valahányszor az uradalmi tiszték erre felszólítják őket. De ajándékképpen is adnak halat, rákot a földesúr asztalára. (Egyebekben: mint az előző possessiók.)

Simaháza, Mezőszeg, Döbrés:

(Mindhárom falura vonatkozóan:) „Turcis subjecti, nobiles praediales ... Exercitualem pecuniam soluere tenentur”.

Salamon:

„Penitus deserta”. De van itt egy malom, melyet két praedialis nemes bérel a püspöktől évi 40 köblös búzáért.

Nagybajcs, Kisbajcs, Szava:

Szintén praedialis nemesek 3 kis faluja. (Hosszabb birtoklástörténeti leírás olvasható róluk. Egyébként a pecunia exercitualist ők is fizetik.)

Kisjenő és Vecse:

Ugyanígy ezek a praedialis nemesi falvak is. (Ez utóbbiaknál is birtoklástört. adatok is olvashatók az iratban.)

Románd:

Ez a Bakonyban fekvő falu nemrégiben települt újra. 5 évre szóló mentességről mutattak be subditusok az összeíróknak kiváltságlevelet, mely Draskovith bíboros-püspöktől származik, ámde a kiváltságos évek 1586–1591 közé estek; eleddig csak kisebb jobbágyi munkákat végeztek s kaszáltak, és minthogy nagyon szegények, az évi 1 arany pénzbeli szolgáltatást eddig elengedték nekik. – Panaszuk az, hogy sokat kell szenvedniük a szomszédos lázi falubeliektől, de a pannonhalmi gyalogos végvári katonáktól is.

Vaszar:

Töröknek hódolt falu. (Szolgáltatásaik: mint a fentebbi, nem praedialista falvakéi.)

Szovát:

Idei robotjuk keretében 2 hold borsót is vetettek a földesúrnak.

(NB! A forrás 16. foliójától a 24/v folióig bezárólag a conscriptorok bemásolták az urbáriumba mindazokat a kiváltságleveleket, egyezségeket s egyéb okmányokat, amilyen pl. a provizori instrukció is, amelyekről fentebb, az egyes possessiók tárgyalásánál szó esett. Ahogyan ez az urbáriumokban szokásos. Majd áttérnek a szombathelyi várbirtok és tartozékai urbarialis összeírására, miután mindez szintén a győri püspökség birtoka.)

Rákos oppidum:

Oppidanus kiváltságukat Drascouith kardinálistól kapták kb. 8 évvel ezelőtt. A subditusok között pázsit-zsellérek („inquinini cespitales”) is vannak. – Az összeírás, ill. urbárium részletes leírást ad a subditusok között felsorolt négy libertinusról (házuk s maguk szabadítása egyaránt Drascouith kardinális nevéhez fűződik.) – Miután oppidum lettek, szükségessé vált egy városháza is. A kardinális az egyik jobbágyházat adta át erre a célra az oppidanusoknak. – Az oppidum területén több földesúri malom van. Az elsőt egy soproni polgár bérléi évi 12 köblös gabonáért. Egy darab rét és kis kert is tartozik hozzá. – A másodikat egy deák vette meg egy mészárosától. A mészáros jobbágyi szolgálatokat teljesített, a deák azonban erre nem hajlandó. Ő is évi 12 köblös censust fizet. Ezt a censust azonban Drascouith bíboros-püspök átengedte a helyi plébánosnak. – A harmadik malom a soproni kórházé. Ez után is évi 12 köblös gabona a bér, de ezt is átengedte a volt püspök a plébánosnak. – A negyedik malom az itteni püspöki ház (lakóépület) közvetlen tartozéka (a lakóház részletes leírása is megvan!). Molnárjával a püspöki uradalom évente egyezik meg a census dolgában. Az idei census 52 Ft volt. – Az említett püspöki lakóház mellett van 3 db. kert és 1 jégverem. – Allodiális szántóföldek (holdakban). – Allodiális szőlők (kapásban). – Allodiális rétek (kaszásban). – A subditusok féltelkenként 12 és 1/2 kr. censust fizetnek. – (Egyéb szolgáltatásaik fő vonásokban megegyeznek a fentebb részletezett possessiókbeli subditusok szolgáltatásaival, néhány különbséggel): Az úr borából évente három hordóval kell kimérniük, de eddig általában többet mértek ki. – Az összeíróknál panaszt tettek a subditusok részint a meggyesiekre, akik határaikat zavarják, de a helybeli nemesekre is, akiknek szanaszét legelő birkái okoznak nekik károkat. – A falu határában van 8 szőlőhegy is (csak a nevüket sorolja fel az urbarium). – A dézsmát megadják terményeikből is, borukból is. – (Az összeírók itt is a templomra és a plébános javadalmára vonatkozó adatokkal zárják az urbarialis adatokat.)

Sopron civitas:

Az összeírók csak annyit említenek meg röviden, hogy a városban van a győri püspöknek egy nagy kőháza. A Rákos oppidumbeliek tartják karban, s ők művelik a házhoz tartozó szántóföldeket is.

Zsira:

(Szolgáltatásaik fő vonásokban olyanok, mint az előzőké. Néhány eltérés:) A falut a királyi dikátorok 7 adóportával vették számításba. – A subditusok között „inquinini terras habentes extirpatitias” – is vannak. – A plébánosnak is van 3 zsellérje. (NB! Itt is, mint Sabaria egyéb tartozékainál, megadja az urbárium a templomra s a plébánosnak fizetendő járadnóságokra vonatkozó adatokat is.) – A Répce folyón s egyéb, mesterséges zugókon is összesen 5 malom van. – (Ezek árenda-viszonyait – egy részük szintén a templom fenntartására s a plébános javadalmára szolgál – részletesen leírja a conscriptio, mint az előző helységeknél, elsősorban Rákos oppidumnál.) – Ahányszor szükséges, a Répce folyón halásznak a földesúr számára. – Az úr borát mérik egész éven át. – A subditusok kezén kevés irtásrét van.

Püspöki:

Ez a Rába-menti falu a törökök állandó zaklatásának van kitéve, miután nem hódoltak meg a töröknek. – A falubeli halastavat a Rába kiöntései táplálják vízzel is, hallal is. Főleg a kiöntések

okozta vízdagadás idején halásszák a földesúr számára. – A terménytizeden kívül méheikből is adják a tizedet.

Szanat:

A zselérekkel kapcsolatos megjegyzés: „Inquilini nullj, sunt solum domestici”. – Az őrségállítás megváltása címén évente 10 forintot fizetnek. – A falubeli két halastó ez idő szerint deserta. – (Érdekes megjegyzés a kocsmáltatásra:) „Educillum interdum habuerunt, interdum non.” – A tizedről: „Decimam frugum omnis generis dant in capetys”.

Ujfalú:

(Igen érdekes a csak zsellérekkel álló, lényegében Szombathely városának területén belül keletkezett új településre vonatkozó adatok bevezető szövege): „Vyffalw Penes fluuium Aranas, intra Ciuitatem ad templum Sanctj Martiny; propria Reuerendissimi Domini (ti. a győri püspöké), terris arabilibus et agris mixta cum Ciuitatensibus, in qua commorantur solummodo Inquilini terras predictas vsque ad Jugera viginti tria exigua, secundum quandam Scaedam (tehát nem szabályos alapító v. megszállító-levél, hanem csak egy, a püspök adta cédula!) Reuerendissimi domini Paulj Gregorianczy Habentes. Proinde nec taxantur in dicam Regiam: operas praestant Inquilinarias et pedestres quauis, linarias et pedestres quasuis, census nullum soluunt.” – A név szerint felsorolt zsellérek közt vannak a szombathelyi várban szolgáló gyalogos katonák, van két kőfaragó, akiknek puszta élelmükért el kell végezniük valamennyi szükségessé váló kőfaragómunkát a várban. Ezenkívül még ők fizetnek évi 3 forintot a zsellérmunkák (=”opera inquilinaria”) megváltásáért is.

Szentmárton:

(A falu Szt. Márton titulására szentelt templomáról a conscriptorok feljegyzik itt is a legendát: azon a helyen épült a templom, ahol pannóniai Szt. Márton született, s ahol megkeresztelték.) – A jobbágyok ebben, a szombathelyi várhoz tartozó s ahhoz közel eső faluban egységesen 13–13 hold szántóföldön gazdálkodnak. – Allodiális szántóföldek (holdakban, de jó részüket, éppen úgy, mint a tágas allodiális réteket püspöki jóváhagyással a Szt. Márton plébániatemplom plébánosa éli). – Egyébként: részletes adatok a plébánia és a plébános javadalmi földjeiről, ill. kertjéről, házáról is, valamint a falu templomáról.

Aranyosperént:

A falut az Aranyas folyócska választja el a szombathelyi vártól, egyébként éppen olyan zsellértelepülés, a hozzátartozó „nova villa”-val együtt, mint Ujfalú. – A zsellérek itt is ötelesek az ún. „opera inquilinaria”-t elvégezni, egyébként fejenként 24 hold szántón gazdálkodnak. – Az összeírásnál panaszkodtak ezek a zsellérek, hogy régen, amikor a püspök dézsmaborainak szedésére jártak, a decimatorok gondoskodása nyomán teljes napi ételmezésben részesültek; ez az utóbbi időben elmaradt; kérik a conscriptorokat: orvosolják e panaszukat.

Himod:

A jobbágyok szántóföldjeit nemrégiben öntötte el a Rába. – Szolgáltatásaik egyébként megegyeznek a püspöki uradalmak többi jobbágyfalujabeli szolgáltatásokkal, azzal a különbséggel, hogy tizedet nem adnak.

Szombathely (arx et civ.):

Az összeírást a külső és a belső várról szóló rövid leírás vezeti be. – Utána nyomban Sorok praediumot említik meg az összeírók, azzal, hogy ha a városbeliek művelik földjeit, akkor a holdankénti 1 kepe gabonán felül a tizedet is megadják a püspök földesúrnak; ha extraneusok, akkor azok csak a holdankénti 1 kepet adják. – Ezután határrészek szerinti részletes leírás következik a várhoz tartozó allodium, részben censusért bérbeadni szokott szántóföldekről és rétekről (a területek nagyságát azonban az egyébként bőbeszédű leírások nem adják meg). – Allodiális kertek: az egyik már puszta, illetve beépült a subditusok házaival és majorsági épületekkel. A másik: káposztáskert. Igen érdekes a harmadik kert sorsa: „In cuius (scl. horti)

dimidietate anonymus pagus fundatus est ...” másik, megmaradt felét be szokták vetni kölessel, kenderrel, árpával. A negyedik: „vulgo Paythas kerth” (az ötödiket kihagyja), a hatodik egy kis kertecske, a vár sövénykerítése mellett. – A püspök számára halásszák az Aranyos és a Gyöngyös folyócskák tilos szakaszait, de van egy külön halastó, amely a Gyöngyös patakából táplálkozik. – Az allodiális erdők csak név szerint felsorolva. – A vár közelében földesúri vámszedőhely van. (Néhány fontosabb vámtétel taxative is felsorolva!) – A Gyöngyös patakon van két bérbeadott malom. A bér mindkettőnél 40–40 köből búza és 40 köből rozs. A malomkövek pótlásáról azonban a püspök földesúr köteles gondoskodni. – (A majorságról ezt írja:) „Allodium vnum vile. Allodiatura quoque bona et ampla exercere potest.” – Majd részletes, a várhoz tartozó helyekre s az onnan begyűlő tizedekre (terménytizedek) ezek fajlagos és részben mennyiségi felsorolására, értékelésére kiterjedő, több oldalas jegyzék következik a forrásban, azután áttér Sabaria civitas úrbéri összeírására, a város előtörténetére vonatkozó féloldalas, de a római korra visszanyúló leírással kezdve; majd a szokásos rendet megfordítva, először a városbeliek szolgáltatásait ismerteti. De már a történelmi bevezetőben megemlíti: a város még 1467-ben egy bizonyos János nevű győri püspöktől kapott egy kiváltságlevelet, mely szerint évente, két terminuson fizetendő, összesen 200 arany censust szolgáltatnak. Ha nincs aranyuk, folyó pénzben is kifizethetik, de az aranyhoz mért mindenkori árfolyamon. Ezzel szemben a mai gyakorlat az, hogy már esztendőök óta egyforma összeget: 133 forintot fizetnek terminusonként, tehát évente 266 forintot. – A tizedre vonatkozóan lerögzíti, hogy mivel szőlőhegyük nincs, az egész sessiókhoz 32 holdjával kiadott szántóföldjeikről csak a terménytizedet szolgáltatják. Vannak olyan határrészek, melyeket a telki állománybeli szántóföldeken kívül is munkálnak, ezeknél holdanként megadják az egy kepet plusz a tizedet is. De a tizedgabonát nem kepeben adják, hanem minden tizedik kepet egy szombathelyi köből gabonával váltanak meg. – Kötelesek továbbá megahtározott s az iratban tételesen is felsorolt szőlőhegyekről a szombathelyi várba szállítani a püspöki dézsmaborokat, de kölcsönösen kialkudott, előre megszabott fuvardíjat kapnak e fuvarokért. – (Érdekes adatot közöl itt a forrás a terménydezmálás terminusairól:) „Decimatio autem frugum fit in festo Sancti Stephani Regis, Exactio in festo Purificationis Mariae (=február 2!). Idem fit in Nobilium pagis, in quibus decimae pretio redimuntur.” – Kötelesek továbbá minden éjszaka 8 főnyi őrséget adni a várba. Ezt vagy megváltják pénzen (az összeget nem közli), vagy sorban bevonulnak nyolcasával esténként őrségre. – Kötelesek továbbá mindenféle vármunkát elvégezni. – (A forrás ezután utcák szerint sorbavéve, közli a polgárok teljes névsorát, több oldaló keresztül. Az utcák: „Kamon Vcza”; „Feöl Vcza”; „Gienöngieső Vcza”; „Forro Vcza”; s egy városrész: „Karicha”. Felhívom a figyelmet arra, hogy a polgárok névjegyzékében a név mellett minden említésre méltó adatot feltüntetnek az összeírók, ha csak egy-két szóval is. Pl. „notarius oppidi”; „Nobilis in persona”; „Jobbagionatus extra civitatem” stb.) – A város urbaniális összeírását a bírságokra vonatkozó rész zárja, majd megjegyzi, hogy királyi dikában 16 adóportával vették számításba a várost a dikátorok. – (Ezt követőleg, a fol. 46/v-től a fol. 51-ig – ugyanúgy, mint a győri vár és tartozékai összeírása után tették – okmányokat másoltak be a szombathelyi várbirtokra vonatkozóan a conscriptorok. Pl. a szombathelyi vár provizorának instrukciója; a várbeli zsoldosok 1593–94 évekre szóló konvenciók szerződése stb. Vannak olyan feljegyzések is ebben a részben, amelyek arra engednek következtetni, hogy az 1592-ben kelt urbaniális conscriptio füzetébe e részeknél 1593-ban, sőt: 1594-ben is jegyeztek be pótlólagos adatokat. Végül a fol. 52-től kezdődően áttér az irat az ugyancsak a győri püspökség jószágaihoz tartozó kesző várbirtok és pertinenciái urbaniális conscriptiójára, de ennél a várbirtoknál már – s ez kétségtelen bizonyíték arra, hogy folyamatosan írták az 1592–94 években ezt a tekintélyes füzetet, noha a borítólapon csak az 1592-es évszám szerepel – az 1594. évnek megfelelő adatokat adja. Az első település, melyet e várbirtoknál számba vesznek a conscriptorok:)

-

-

Szany oppidum:

A mezőváros a keszői vár közelében, attól északra fekszik. – Subditusok névjegyzéke utcánként: „Egyház Vcza”; „Papocz Vcza”; „Zyl Vcza”; „Gieőr Vcza”. – A subditusok között pázsitzsellérek („inquinili domos habentes, seu cespitales is vannak). – Személyenként megadja a négy libertinusra vonatkozó részletes adatokat: mire terjed ki a szabadsága, mi alól mentes, stb. – (A telki állományra vonatkozó marginális, de egykorú jegyzet a fol. 56/v-ről:) „In hoc oppido sunt abantiquo sessiones vna cum libertinis 100; qui terras arabiles antiqua diuisione habent.” – (Szolgáltatásaikra vonatkozóan – az összes lényeges tételek relációjában – lásd az UC 119:1-nél Szany oppidumra vonatkozó adatokat; azokkal ui. egyezők lényegében.) – A templomra, a plébánosra, ill. javadalmaira vonatkozóan itt – eltérően az UC 119:1-től – az összeírás közöl adatokat.

Szentmiklós:

A subditusok között „inquinili domos et terras habentes” is vannak. (Névsoruk is megvan, közülük heten fél jobbágytelken ülnek.) Szolgáltatásaik lényege: mint az UC 119 : 1-nél.

Pápócz:

Bár itt nincs birtokrésze a győri püspöknek, a conscriptorok mégis azért jegyezték fel, mert a püspöki birtokokhoz tartozó sokorui szőlőhegyen a pápóczi apátnak is gyűjtenek bordézsmaát. (Továbbá: jurisdictionalis okokból is. Lásd lentebb a csornai prépostságra vonatkozó adatokat, illetve idézetet.)

Csanak, Bágyok:

E két possessió urbarialis összeírásának szerkezete és lényegében tartalma is megegyezik az UC 119 : 1-nél kivonatolt adatokkal. A különbség: a subditusok számának alakulásánál a 27 évvel későbbi adatokra támaszkodó demográfiai mozgás, valamint az, hogy a templomra s a plébános javadalmazására vonatkozó adatok is vannak az utóbbiban, tehát az UC 119 : 6-ban.

Csorna:

(A premontrei prépostságra vonatkozó birtoklástörténeti adatok felsorolása után, így indokolják meg a conscriptorok, miért vették fel a püspökség jószágainak jegyzékébe ezt a helységet:) „Huius Praepositurae confirmatio, visitatio et reliqua, quae sunt Juris Canonici, pertinent ad Dominum Reuerendissimum (azaz: a győri püspökhöz), quemadmodum Abbatiae seu Praepositurae Papocz.”

Egyházaskesző, Váraljakesző:

(E településekre ugyanaz vonatkozik, mint amit fentebb Csanak és Bágyog possessióknál jegyeztem meg.) – (Az összeírás ezután összefoglalólag feljegyzi Kesző vára tartozékait, a várhoz fizetett, ill. beadott dézsmáról készült jegyzéket közli. Az ezzel kapcsolatban előforduló helységneveket lásd oldalt jegyezve, „Kesző Arx” helynév után.) – Végül itt is, mint fentebb Győrnél és Szombathelynél, néhány okmány másolata – nagyjenői és révfalui házak exemptiója, a keszői vár zsoldoskatonáinak konvenciók megállapodásai, a keszői vár egyik provizorának instrukciója – zárják az urbarialis conscriptiót.

A győri püspökség jószágai.

(Győr, Veszprém, Vas, Sopron m.): Győr civitas – Beörch – Rew- alias Teőkefalva – Nagy Jeneő – Barattfalva – Peöspeők Zigarette – Tapolczafew – Pinnied – Berche – Simahaza – Mezeözegh – Deöbres – Salamon – Nagy Baych – Kys Baych – Zaua – Kis Jeneő – Wechie – Romand – Lazy – Sanctus Martinus Sacri Montis Pannoniae (=Pannonhalma) – Peer – Zent Miklos – Puzta Giulia – Eörs – Keöch – Vazar – Rakos (=Fertőrákos) – Meggies – Sopron civitas – Zira – Pispöckj – Zanat – Vyfalw – Zenth Marton – Aranas Perenth – Sabaria arx et civitas – Sorok – Kesző arx – **Zany** – Zenth Miklos – Papocz – Chanak – Chorna – Egyházaskesző – Varallia Kesző – Deör – Geche – Kenierj – Gench – Chinge – Villagassj(!) – Heöghiesz – Zenth András – Kis Kesző – Aszonyfalva – Szt. Mihály – Malomsok